

Pot v domovino.

Spisal Fr. Albrecht-Rusmir.

vedeli smo na Dunaju v kavarni Beethoven in govorili o prijatelju Dolinšku, ki je pred tednom odšel v domovino. Nikomur ni povedal, od nikogar se ni poslovil. Nam se to ni zdelo čudno: vedno je bil ves tih, samosvoj in nepristopen. Le redkokdaj je zašel v našo družbo, a še takrat je večinoma le molčal, pa naj so si bile naše debate še tako razvnete in zanimive; samo smehljaj se je s čudnim, zagonetnim usmevom, kakor se smehljajo ljudje, ki mislijo svoje lastne misli. Vendar pa smo vedeli, da simpatizira z nami. Motril je včasih naše obraze, žareče od mladosti in navdušenja, z nemimi pogledi je odobral naše drzne misli, smeje ideje, silne načrte . . .

In potem je izpregovoril. Ne samo glas njegov, ki je bil trd in hripav, skoro osoren, a vendar moško zveneč, — vse je govorilo na njem: geste, črte in poteze v obrazu in oči, ki so plamenele v čudnem sijaju ter pričale, da s strastjo veruje v to, kar pripoveduje. Bil je prepričan idealist, kljub temu, da se sam ni imenoval tako ter se ob vsaki priliki s trpko ironijo norčeval iz mladostnega, nezrelega idealizma.

Mi smo ga zelo radi videli v svoji družbi, ker smo čutili njegovo le redkokdaj izraženo duševno moč — tisto fino inteligenco, ki nikdar ne sili v ospredje in le malokdaj polemizira. Bil je talentiran, zelo razumen fant. —

Tam zunaj se je polagoma storil lep večer. Kandelabri so zažareli po ulici, v izložbenih oknih so zagorele žarnice in ostri, vseprodirni blesk električne luči se je odbijal na pestri množici, ki je valovala, šumela in hitela naprej. Iz množice je vstajala nova množica, vedno novi obrazi, drugi ljudje, nemirni, nagli.

Prišel je marker in zastrl široka okna kavarne.

Obmolknili smo; nekaj težkega in mučnega se je razlilo po naših dušah. Ko smo govorili o prijatelju, ki je odšel v domovino, se nam je hipoma zahotelo z vso silo onih domačih krajev, tistih čudovitih, tajinstvenotih pomladnih večerov tam doli . . . Začutili smo se osamljene, tesnoba ogromnega milijonskega mesta nas je

objela tu sredi tujine. — Pogledali smo si v oči: tiho, koprneče domotožje je gledalo iz njih.

„Lahko njemu,“ je prekinil molk medicinec Košir, „napravil je svoje izpite — na vse strani mu je prosta pot. A moji rigorozi...“ Komaj je zadušil v svojih prsih globok vzdihljaj.

„Da, da . . . “ je pristavil filozof Miklavec. „Hannibal ante portas.“

In zopet molk, tesnoben, mučen, neprekinjen kakor večnost.

Mi pa smo bili vse premladi takrat, polni kipečega zdravja, preveč močni, da bi se vdajali malodušnosti in sentimentalnosti.

Prekinili smo pogovor, da smo začeli drugega. Kakor bi trenil — in že smo bili v ognju. Z lahko roko smo podirali stare, priznane avtoritete, s tiho ironijo smo jih pošiljali v pokoj, ker so se preživele. Brezobzirno smo obsojali licemerstvo, brezvestnost in samopašnost nekaterih ljudi . . . Kritizirali smo nezdrave razmere v domovini, čutili, da je vsemu temu vzrok pomanjkanje idej, novih idej, in smo bili prepričani, da pričramo mi novo dobo na domača tla. Gradili smo stavbe, načrte smo kovali, vso domovino smo hoteli preplaviti in vpreči v prekipevajočo silo svojih idej.

Samozavestno smo trkali ob mizo: „Nova generacija!“ In tista vera vase, tisto samoljubje in rahla domišljavost, ki je lastna mladini, je zvenela iz naših besed.

Že smo govorili drug preko drugega, že je hitela debata v brzem smelem tempu. A tu hipoma . . . Začudili smo se in zastrmeli.

Pred nami je stal Dolinšek.

„Kaj . . .?“ — „Kako . . .?“ — „Ali nisi . . .?“ smo izražali svoje presenečenje v nedokončanih stavkih drug preko drugega.

„Prinašam vam pozdrave iz domovine!“ je odgovoril Dolinšek na vse naše klice s trudnim, mirnim glasom, ki je komaj slišno drhtel . . . Preko usten mu je bil razlit otožen, bolesten smehlaj; opotekel se je nekoliko, ko je prisedel.

Zelo je bil bled, ostro in strogo so se črtale poteze v obrazu, oči so mu bile kalne, v mrzličnem sijaju so se svetile. Taki so bolniki.

Nismo izpregovorili. Molče smo čakali, da se nam razkrije v svoji povesti.

Naslonil se je na stol, nagnil glavo nazaj in zaprl oči. Še bolj bled se nam je zdel njegov obraz zdaj, ko je svetila vsa luč nanj.

Močno ga je utrudila vožnja, sem si mislil, a slutil sem na tihem, da tiči za njegovo bolečino tajna, skrita tragedija.

In nato je pričel. Najprej nekaj mrmrajočih besed, ki jih je govoril kakor zase: „Smešno... neumno... malenkostno...“ Potem pa je pričel svojo povest. A čisto nič se ni razvnel, čudno hladen in tuj je bil njegov glas, kakor bi prihajal iz groba. Včasih je obstal, se sklonil pokonci, kakor bi se hotel prepričati, če ga poslušamo. Potem je nadaljeval zopet hlastno, dokler se mu ni umiril glas.

Nasmehnil se je.

„Oprostite, da se nisem poslovil, ko sem odhajal. — Lahko bi mi bili segli v roko, voščili mi srečen pot! A tako zelo se mi je mudilo, tako zelo, veste, da nisem imel niti trenutka časa več... Štiri leta in pol nisem videl domovine. Poznal sem samega sebe, kakor poznam večino naših ljudi, ki so mi podobni. Tako mehka je naša prst tam doli, tako mehka je in voljna . . . Mi pa smo sinovi tiste prsti: tako mehki in voljni smo. Kakor da se je bolečina tisočletnega suženjstva zagrizla v naše duše, poostrila naše čuvstvo, zlomila samozavest in energijo. Poznal sem ljudi, ki so snovali in gojili titanske načrte, v svojih srcih pa so bili plahi in malodušni: ničesar niso dosegli. Drugi pa so se čutili močne in drzne, a ubile so jih razmere, ubili so jih lastni rojaki. Stari znanci so to: Cankar je stiliziral njih duše . . . In kakor vi ne marate teh ljudi, tako jih tudi jaz že od nekdaj nisem maral. Gnusijo se mi morda zato, ker sem jim bil podoben in sem izdavnja slutil svojo pot . . . Zato pa, vidite, nisem obiskaval domovine. Hotel sem, da se razlije tujina čez mojo dušo, da me vsega preobrazi in preosnuje v krepkega, drznega moža. Ne tujec, močan sem želel postati: da bi stal, dozorel v bolečini in trpljenju, neplah in neboječ; da bi z močno roko kazal pot; da bi iz svojega lastnega poguma vlival drugim pogum; — svoboden mož s širokim obzorjem v nesvobodni, ozki domovini! To sem želel in hočem od tujine!“ —

Za hip je utihnil, prijel kozarec in ga izpil na dušek; v očeh se mu je zaiskrilo.

„Štiri leta in pol nisem videl domovine. Letos pa sem hodil po Ringu, ko so zeleneli mladi kostanji in so se razdišali nasadi. Hodil sem tam in sem s toliko silo začutil pomlad kakor še nikoli. Duh domačega ozračja sem začutil, duh razoranih njiv, zelenečih travnikov. Oh, saj poznate moje rodno mesto! To mirno in tiho, selu podobno mestoce, čisto skrito pod gorami in gozdi. Planine v ozadju, na desni, na levi gozdovi, v ospredju široka odprta ravan . . . To je moje rodno mesto, ki me je tu sredi tujine poklicalo, in tisti hip sem začutil vso neskončno ljubezen, ki je nezavedno spala v

mojem srcu in čakala odziva. Še kot gimnazijec — takrat sem bil silen, nepoboljšljiv sanjač — sem obožaval svoj rodni kraj. A to je bilo nemo malikovanje, ni bilo tistega razumevanja, ki plete molčeče pogovore med dušo narave in človeško dušo, tistega razumevanja, pravim, ki tvori vso ljubezen. To sem dobil šele zdaj, daleč, daleč proč od domovine . . .

Najprej je prišlo kakor lepa, neverjetna sanja. Vse sem videl: kako lega mrak čez polje — čez Drnovo in se vije kakor dim v vijugastih krivuljah počasi, počasi ter se polagoma zgoščava, kakor stkan iz tisočerihih finih niti. V vetru šumi gozd, zeleni valovi gredo preko mladega, brstečega polja, krvaveča dalj se gubi v neskončnosti. Karavanke molče na severu v svojem prastarem veličastvu, odete v zarje purpurni plašč. — — Tudi godbo sem začul. Godbo, kakor je ni slajše na svetu: ubranost domačih zvonov! Vse se mi je stopilo v barve in harmonijo pred očmi, daleč blodečimi . . . In nisem vedel, da hodim po Ringu, da zro name sive palače s svojim tujim, strogim krasom, s svojo hladno aristokracijo.

Povem vam po pravici: vseokrog sem zopet začul domačo govorico, kakor tisto nepozabno noč, ko sem prvič prišel na Dunaj in mi je sredi vesele, šumeče družbe srce kričalo po domu, ko se mi je vse zbledlo — tujina z domovino ter sem zrl čudne fantazije skozi solze svojih oči. —

In še tisto noč sem sedel na vlak.“

Spet je postal za trenotek. Naslonjen na rob stola, nas je motril skozi polzaprte trepalnice vse po vrsti. Mi pa smo molčali v tesnobni tišini. Zdelo se je, kakor da so nam zledenele besede v grlu.

„Vem, da se čudite v svojih srcih! Morda celo ne verujete. Jaz pa vam povem odkrito, kakor vas gledam zdajle iz oči v oči: to je bil edini vzrok — to neodoljivo, v hipu porojeno koprnjenje. Povem vam še to: če bi bil magari tik pred izpitom in bi začutil v sebi ta ukaz trenutka, ki je tolik, da se ne da izraziti z besedami, pa bi pustil vse in bi mu sledil.

Vem tudi, da me marsikdo izmed vas ošteva na tihem kot malenkostnega človeka. Ali prosim vas: kaj je pravzaprav vse naše življenje? Tisoč malenkosti! In — ali niso vsi naši sklepi in ukrepi, vse naše dejanje in nedejanje izvečine — malenkosti? Vse tisto „daljše, resno premišljanje“ dobi veljavo šele takrat, ko ga potrdi trenotek — izvoljen trenotek jasnosti in energije — s svojim neizbrisnim pečatom.

Gotovo ste že večkrat opazovali v sebi proces, kako se poraja v vas kako važno delo, kak sklep, ki je morda neskončne važnosti za vaše življenje. Ali se ni porodil iz trenutka, v kratki sekundi morda — nepričakovano, nenadoma? Začutili ste izprva v svoji duši, nejasno in nerazložno, a že isti hip je planila ideja v možgane, oplo-dila vse celice, preobrazila se in preosnovala, da ste začutili jasno in razložno: Tako in nič drugače!

Jaz sem začutil v dnu svojega srca, vzbrstelo je kopnenje in se še v istem trenutku bujno razcvelo v to žalnobilno, opojno-dišečo rožo — domotožje. In polagoma je bilo več nego domotožje; bilo je kot sila in ukaz: moral sem se pokoriti! In ko sem sedel na vlaku, mi je bilo vse dobro in mirno in lahko v duši: vedel sem, da sem storil najboljše, kar sem mogel storiti . . .

Trezno in razumno sem premislil vse še enkrat; žejna moja duša pa je že pozdravljala nasproti ljubezen daleke zemlje, ki je ležala tam doli, zagrebena v črno noč. Vsa tesnoba je izginila — ona tesnoba, ki mi je vedno iznova z vso svojo neznosno težo legala na dušo, kadar sem blodil samotni po ozki velikomestni ulici ob začrnelih, mračnih hišah . . . Objela me je tista lahna prostost, ki daje človeški duši peroti za sijajen, razigran razmah, tista prostost, ki diha spomladi iz sveže prsti, iz prerrojene, osvobodjene prirode.

Zadovoljnost sem začutil v srcu in glavi: zadovoljnost, to je ubranost čuvstev in misli.

Tako me je prevzela ta razkošna, mladostna razigranost, da nisem niti malo pomislil na vseh onih dvanajst dolgih ur, ki so ležale pred mano puste, prazne, brezplodne . . . Kakor svetla, solnčna veranda se mi je zdel umazani, zadehli kupé in moj debeluhasti sopotnik se mi je hipoma videl najinteresantnejša, najmarkantnejša osebnost; ž njim sem takoj začel duhovito konverzacijo in sem z nadvse duhovitimi aforizmi prepletal imenitni pogovor o vremenu.

Mož je opazil moj tuji akcent. In z dobrodušno, prirojeno radovednostjo me je jel izpraševati po mojem domu. Jaz pa sem postal hudomušen in razposajen. Spomnil sem se vas, drugovi moji, moji preljubi Poljanci! Kakor se vaša Poljanska dolina odlikuje po svoji zemski krasoti, tako in še bolj se odlikujete vi po svoji — laži, tisti krasni, skoro brezzmiselni, polnezavedni laži, ki jo rodi trenotek razigrane, židane volje . . .

S skrivnostno gesto in šepetajočim glasom sem razodel svojemu debelemu sopotniku, da sem Amerikanec, da „študiram“ Avstrijo. Namigaval sem mu o vojski, ki preti, ki bo izbruhnila skoro gotovo

nenadoma, čez noč; vse je že pripravljeno, na tihem — med diplomati . . .

Mož me je gledal izprva postrani, nezaupljivo, s polskrito bojaznijo; potem pa se je čudil, čudil, oči so se mu širile, širile.

In v začudenju je zaspal svoj blaženi sen.

Meni pa je bilo lahko, tako neizrazno lahko! Zažvižgal sem si pesem:

„Po Koroškem, po Kranjskem
že ajda zori,
moja dekle jo žanje,
ki jo srček boli . . .

Potem pa sem legel na klop in se skozi rosno okno zazrl v noč. V nervozni naglici so bežale mimo hiše, njive, gozdovi . . .

Ob okna je pritiskal dim, med dimom pa so se mešale rdeče iskre, ki so žarele in ugasovale. Na vzhodu je vstajal dan.

Zaprl sem oči.

Kadar ležim sam z zaprtimi očmi, takrat se ne morem ubraniti mislim in sanjam. Vse se zmeša in zlije pred mano v eno samo celoto: sedanjost z bodočnostjo in preteklostjo, resničnost s fantazijami.

Čudno slast čutim včas, da grebem po svoji notranjosti. Da skušam definirati najrazličnejša, najsubtilnejša čuvstva, da iščem vzrokov in nagibov. Psihologijo ljubim. Poznal bi rad ves svet, vse ljudi v njih najtajnejših tajnah. Nekaj mističnega leži v študiranju duše, in ker sem po svoji naravi zelo nagnjen k sanjarjenju, ljubim mistiko.

Zato med vsemi vedami najbolj občudujem psihologijo. Kajti vse mogoče stvari proučujemo, v vse zatapljamo svoj duh, uganko in skrivnosti vesoljstva razrešujemo, a tega, kar nam je najbližje — samih sebe ne poznamo in ne razumemo često. A kljub temu je v nas še toliko prazne ošabnosti, domišljavega ponosa, da pravimo in se delamo, kakor bi umeli druge! Ker pa je eden izmed mojih življenjskih smotrov, smoter idealistov pač — in pri tem je zardel in se rahlo nasmehnil in ta smehljaj je bil grenak, ki smo ga umeli — boj laži in neresnici do skrajnosti, hočem pred vsem natančno in globoko proučiti samega sebe in se korigirati, odstraniti vse laži iz samega sebe.

Človeka, svojega bližnjega, hočem spoznati. Hočem ga zasovražiti z resničnim, utemeljenim sovraštvom, hočem ga vzljubiti s ponosno samozavestjo, da sem — človek!

Radoveden sem, kaj bo večje: ali sovraštvo ali ljubezen; silno sem radoveden. Vse to je pred mano, ljubezen ali sovraštvo. Srede ni. Česar ne ljubim, sovražim. Česar pa niti ne sovražim — to ne eksistira zame. Grem mimo kakor preko tistih ljudi, ki občuje ž njimi samo telo, duša pa jim je tuja in jih ne pozna.

Tako je torej vse to pred mano nerešeno, kakor prazna pola papirja, skrivnostno in mameče kakor sfinga.

In zato ljubim psihologijo, razodetje o duši, o človeku, o samem sebi. Zato čutim vedno in vedno v sebi tisto ognjeno strast, ki je tako pristno slovanska in tako zelo značilna za inteligenco današnjega stoletja, zatapljati se vase, zdvajati o vsem in o samem sebi. Ta uničujoči skepticizem s svojo razdiralno silo je tipičen znak in obenem prokletstvo moderne dobe. Žal mi je, da sem sin te dobe, človek, ki išče zastonj ravnovesja.

Idealist sem, ki dvomi in ob vsaki pritiki zgiba z rameni; skeptik sem, ki zre poln zaupanja v daljno bodočnost. In takih ljudi je mnogo. —

Samo ena stvar je bila v meni neoporečna, trdna in jasna, kakor zvezda nepremičnica na nebu; ni je oskrunil in umazal dvom; moje vere v žensko ljubezen. — —“

Postal je, kakor da ga je nenadoma nekaj vsega preplašilo. Dvoje škrlatnih prog mu je planilo na lici; čelo se mu je orosilo; oči so zrle prazne in tope kakor oči mrliča . . . In roka, ki mu je počivala poprej mirna na mizi, je začela drgetati sama od sebe; po vsem telesu se je tresel. Mi pa smo zrli vanj v napeti pozornosti in nevidne roke so nas tiščale za grlo.

Čez trenotek je nadaljeval in njegov glas je bil mrtev.

„Čuvstveni ljudje potrebujemo vere kakor bolnik zdravila. Jaz, ki sem izgubil vse drugo, sem ohranil to edino vero v žensko. Ne v vse! V žensko sem veroval, v tisto eno samo, ki je polnila vso mojo dušo, vse moje čutje, moj slednji izraz; v tisto, ki sem pogledal nanjo med tisočerimi in sem si jo izbral v ljubezni in spoštovanju. — Zaljubljen sem bil . . . ah, kako neskončno banalno, kako nesramno poulično zveni to! Ne, za to moje čuvstvo ni izraza, ni besede! Duša z vsemi svojimi milijon niansami se je prelila v dušo, se prerodila v njej, zaživela svoje drugo življenje, ki je smoter samemu sebi; ta ljubezen je izpopolnjevala mene samega.

Kitja ji je bilo ime; njeno telo linija in harmonija; njeni lasje, ti bronastosvetli, zamolkložametni lasje, njene oči, te sive oči so bile pesem, pesem južne noči, pesem mladih, vročestrastnih razkošij.

Obraz pa je imela kakor ženske, ki nenavadno mnogo mislijo in globoko čutijo: podolgovat, z inteligentnimi potezami, s plemenitim čelom, izrazitim nosom in bleščeče-bled, kakor kararski marmor v svojem aristokratskem sijaju . . .

Vzljudil sem jo že davno. Predno pa sem odhajal na Dunaj, sva razkrila drug drugemu svoja mlada, nedolžna koprnenja. In poslej sta govorili najini srci redno vsak teden, neprenehoma vsa ta leta, ko sem blodil okoli po svetu.

Kitja je pisala krasno. Ženske so splošno izborne psihologinje, a kakor me je umela ona, tako me ne bo nikoli nobena ženska več!

V njo sem veroval, v njo edino! Moja ljubezen, ki je imela spočetka zelo študentovski značaj, vsa nesigurna in precej plitka, je zadobila tekom teh dolgih, napornih let globokejši, realnejši pomen: postala je vera mojih never; postala je zrak, ki ga diham; solnce, ki me greje; postala mi je vse tisto, česar nimam sam; smoter in namen življenja mi je postala ta krasna ljubezen.

Nikoli nisem pomislil, da bi se kdaj končalo vse to. Ali je mogoče, da bi kar hipoma zmanjkalo zraka, ki me obdaja in napolnjuje vsak najmanjši atom v prostoru? Ali je mogoče, da bi kar hipoma ugasnilo solnce, da bi se mahoma razodelo vse moje življenje kot prazen fantom, viseč v brezizraznih oblakih? — —

Na trdi leseni klopi v dolgočasnem kupeju sem ležal in mlado, sveže jutro je lilo svojo luč na njeno fotografijo, ki sem jo držal v roki pred sabo . . . V lepi misli sem mislil nanjo.

Ljudje so prihajali in odhajali. Moj sopotnik je izstopil že pred Gradcem nekje; poslovila sva se hladno.

Nisem videl krajev, ki so bežali mimo, kajti v meni je bila vse ena misel, misel nanjo, nanjo . . . Kakšno bo pač svidenje po tolikih letih? Dva dozorela človeka si bosta stala nasproti in si brez zardevanja pogledala v oči.

Tako mi je pisala pred kratkim:

„Kadar prideš, dragi moj, Te bom sprejela v oni obleki kot takrat, ko si odhajal; v oni beli, veš, z lilastimi pentljami in rožnatim pasom; madežasta je od tistih solza, prelitih pri najinem grenkem slovesu; tudi tesna in kratka mi je postala seveda. In belo rožo si bom dela v lase . . . To imaš rad.“ —

Ah, bele rože v njenih temnih laseh! In kratko, belo krilce kakor takrat . . . davno, davno! Kaj je pač postalo iz onega otročjega, srčkanega dekletca, ki mi je zadnjo noč pred mojim odhodom tako grenko ihtelo v naročju, vse zardelo od solz in sramu? Velika

dama je zdaj. Njena fotografija iz zadnjih časov mi kaže vse tiste drage, znane poteze, ki so se razcevele v teku let in dozorele.

Oh, in tudi najina ljubezen je dozorela v teku let! — —

Nimam navade delati načrte, ker vem, da je življenje velik tiran; le premnogokrat si samo piše svoje ukaze; zaman vsa volja, upor in kljubovanje. V razpoloženju pa, kakor sem bil sedaj, sem moral gledati v bodočnost.

Poznam vaše ideje, prijatelji, in jih odobravam; ljubim vašo voljo, vaš upor in samozavest; ljubim tisto najnižje, neizobraženo ljudstvo, čeprav morda ni vredno ljubezni; rojake ljubim, četudi mi je včasih težko, da jih ljubim . . .

Vaši nazori so v meni kakor v vas! In tudi vi ste idealisti — drugačni morda, realnejši, a vendar ste idealisti, kakor je idealist vsak mlad človek, ki ne pozna ali noče poznati življenja. Vi ga mogoče ne poznate ali nočete poznati, jaz pa ne morem poznati tega življenja, ki je tako malenkostno - smešno včasih in brezbarvno, a potlej zopet neskončno veličastno v svojem krutem, ogromnem tiranstvu: ne morem, ker se mu upira vsa moja narava.

A v meni je bila ljubezen, velika ljubezen brez besed! Vse sem zidal na to svojo sijajno ljubezen: svojo bodočnost, načrte svoje, svojo moč in voljo.

In ko sem začul v vagonu prvo domačo besedo, ko je planila lokomotiva na našo zemljo, se nisem razplakal v žalni jeremijadi.

Stopil sem k oknu in ga odprl, da se je ulila poldanska luč na vse strani. Razprostrl sem svoje roke, da so zaječale kosti in se napele mišice: „V znamenju dela in volje in moči in življenja te pozdravljam, domovina!“

In čez mlade, brsteče setve in travnike, čez zeleneče gozdove je plulo življenje . . .

Predno je zatono solnce v purpurno morje večerne zarje, je obstal vlak v prestolici Ljubljani. Z enim skokom sem stal na peronu, oddal svoje stvari v garderobi ter se z lahkim korakom napotil po mestu, da se mi napije duša teh dragih, znanih krajev po tolikih, tolikih letih. Občutil sem sicer neprijetni razloček velikomestnega prometa in ljubljanske provincijalnosti, a v meni je bila sama ljubezen, sama tiha ljubezen radostnega svidenja. Hitel sem okoli, nervozen in nagel, in vsa moja čuvstva so prekipevala v pričakovanju.

Proti večeru sem sedel na malo lokalno železnico, ki je vozila v moj rodni kraj. Z nekim prav posebnim veseljem sem opazoval skozi okno ta šibka kolesca, male, primitivne vozove in zastarelo

konstrukcijo lokomotive. Že po tem bi spoznal, da sem doma, sem pomislil.

Toda vlak se nikakor ni maral premakniti in postajal sem že nestrpen. No, naposled je le šlo počasi, prav počasi . . .

„Eh, komodni smo!“ se je oglasil star obrit kmet, ki mi je sedel nasproti.

„Počasi se daleč pride,“ je potrdil drugi pametno in oba sta se zasmejala.

Jaz pa sem se potisnil prav v kot, čisto v mrak, in sem v tihi radosti gledal skozi okno prelepi pomladanski večer in ničesar drugega nisem občutil kot tisto neizrazno slast svidenja z domačo zemljo. Ah, kako je valovalo vse v meni, kako so prekipevala čuvstva!

Nedelja je bila, ljudje so se vračali od večernic. Z nekako otroško naivnostjo in svetim spoštovanjem so opazovali ta mali, zastareli vlak, nekateri so celo pozdravljali z robci . . . bogve čemu? In čez polja se je razstirala koprena tihega večera in Karavanke so temnele. Sneg je še bleščal na njih, tako srebrnobel kakor telo mladenke.

Zavil sem se tesneje v svojo pelerino in z zaprtimi očmi sem se spomnil svojih sanj na Ringu. Kako je krasno in čudno to življenje, sem pomislil. Še sinoči je bilo vse le sanja, danes pa se že vozim tod in vse je čista, istinita resnica. Lepo je živeti in lahko, če se človeku uresniči sen. Meni se je uresničilo vse . . . Kako lep je svet, kako lepo je življenje, ljudje so dobri, laži ni! —

Trenotek veselja in velika ljubezen napravita iz človeka otroka. Zdaj vem, kako bedast otrok sem bil. Taka lapalija — kaj pa je to! In jaz bi se bil povrh vsega še kmalu razjokal samo zato, ker je vlak vozil tako počasi in je bila vsakih pet minut postaja.

In zopet smo obstali. Spomnil sem se, da smo v to malo selo prirejali večkrat izlete iz domačega mesta. Radoveden sem se oziral okoli, bom li morda opazil kakega svojega znanca.

Tu je z glasnim smehom in hrupom vdrla razposajena družba v naš prazni kupe. Iz mraka in izza pelerine sem motril obraze. Najprej je prišel mlad, razposajen fant s pouličnim obrazom, ki je očitvidno pripovedoval sila zanimivo epizodo, kajti vsa družba se je smejala z bučnim krohotom. Za njim so si poiskali svojih prostorov drugi — nekaj dam in gospodov, a nikogar nisem mogel spoznati.

Družba se je venomer kriče smejala, mladi fant pa je vpil neprenehoma: „Kje pa je Šimenc, kje pa je Šimenc? Ali je obležal v jarku?“

Umolknil je, ko so se odprla vrata in je ob roki svoje suhe, starikave žene, ki ga je neprenehoma suvala semintja, opotekaje vstopil moj stari znanec davkar Šimenc.

Meni je postalo mučno in neznosno. Neprijetni, zoprni duh alkohola je mahoma napolnil ves kupe. Gledal sem te pijane ljudi v njih razbrzdani volji in še bolj zoprno mi je bilo: vsa bela, čista čuvstva moja je umazal in oskrunil ta prizor. Ali ne pravi Cankar nekje, da je videl ob polnočni uri v zakajeni beznici zbrano vso domovino? Ta neprijetni vtisk je prevzel tudi mene in zagnusilo se mi je, ko sem videl, kako je davkarica pahnila svojega pijanega moža v kot, mu potisnila klobuk na čelo, da je zadremal, sama pa je prisedla k mlademu fantu, s katerim je začela takoj na prav nesramen način koketirati.

Samo naprej, naprej — kolikor mogoče hitro naprej, sem si zaželel iz dna srca.

Tik pred odhodom pa so se še enkrat odprla vrata in v naš oddelek je planila mlada, belo oblečena dama, vsa zasopljena in rdeča. Bela roža je ležala uvela v njenih krasnih temnih laseh, z robcem si je hladila razpaljena lica. Takoj za njo je vstopil njen spremljevalec, postaren človek, globoko sopol in si brisal svojo potno plešo.

„Za božjo voljo, kako sva hitela... Kmalu bi bila zamudila,“ je govorila dama in se oddihala. „In tega ste krivi samo vi, vi, da, vi, doktorček!“ se je obrnila k spremljevalcu z ljubeznivim nasmehom.

„Ne sodite me prestrogo, golobičica,“ se je opravičeval doktor. „Pomislite samo, kako divno bi bilo peš hoditi v mesto zdajle v tej čarobni mesečini. Morda bi celo vile zaplesale sredi polja kje, o, in vi bi lahko konkurirali ž njimi.“ In zasmel se je s surovim, glasnim smehom svojemu neokusnemu dovtipu in vsa družba mu je odgovarjala.

Sedla sta tesno drug k drugemu, jaz pa sem ju motril z napeto pozornostjo. Toda zaman sem se trudil, da bi mogel spoznati to damo, ki se mi je dozdeval njen simpatični, zvonki glas tako znan, da sem se zdrznil, ko sem ga začul. Njen obraz je bil zasenčen v polmraku slabo razsvetljenega kupeja, da nisem mogel razmotriti njegovih potez.

Takrat se je oglasila davkarica in zapretila s prstom: „Le čakaj, le čakaj, vso pot si ostajala z gospodom doktorjem zadaj, Kitja... hihhi!“

Kitja, da, Kitja, Kitja! To je ona, samo ona edina, kako bi mogla biti druga! O, pozdravljena...

Vse je zastalo o meni, vse je otrpnilo, okamenelo, obmolknilo ta hip!

Gledal sem jo s široko odprtimi očmi. Natanko sem jo videl pred sabo — njo edino, edino ljubljeno. In noč in mrak in tema, vse se je razmeknilo pred strmečimi očmi . . .

Vstati sem hotel, iti k njej, razodeti se ji, pozdraviti jo, a mučna kljubovalna sila me je vklenila na rokah in nogah in me tiščala nazaj, da se nisem mogel niti geniti.

Sam ne vem, kako je prišlo, da se mi je namah zagnusil in postal nesimpatičen ta človek, ta doktor, ki je sedel tesno poleg nje in kramljal ž njo. Vse na njem mi je postalo zoprno: ne samo njegova pleša, njegovi navzdol povešeni brki, njegove male, pohotne oči, s katerimi je vedno iskal njenih, njegov glasni, brezobzirni smeh, da, celo njegova suknja, njegova kravata.

Zasovražil sem ga, zasovražil iz dna duše. Toliko sovraštva in jeze se je nabralo v meni, da so mi škripali zobje sami od sebe.

S kakšno pravico sedi poleg nje tako tesno in jo drži za roko, za to belo, fino roko, ki je moja, moja! S kakšno pravico ji šepče polglasne besede in tako pomenljivo mežika! Vem, stavim, da ji laže, laže ljubezen! Morda jo celo nagovarja, da bi šla ž njim . . . ponoči . . . sama . . . o, fuj, fuj! In ona se mu smehlja, ona se mu smehlja . . . o Bog!

Stopil bi k njemu, ne, skočil in ga prijel za vrat ter treščil na tla tega pohotnega starca, da bi se zgrudil na mestu. Ali pa bi ga privezal na tir, da bi ga razmesarila lokomotiva... To bi bilo krasno, haha!

A jaz sem bil vklenjen, vklenjen. Kakor v sanjah: zakričal bi rad, zbežal bi rad, skril se, planil kam, udaril, zamahnil, a ne morem, ne morem. Vklenjen sem, vklenjen . . .

Zdelo se mi je, da sem se zasmel s sardonskim, blaznim smehom. Toda, kolikor se spominjam zdaj, ni bilo glasu iz mojega grla; čisto mirno sem čepel v svojem kotu, zavit v pelerino, ne da bi se ganil, ne da bi izpregovoril. Nihče ni pazil name. Bil sem obsojen, da s čuječimi očmi gledam ta umazani, gnusni prizor, da sem priča svoje lastne obsodbe.

Oh, meni je bilo težko! Neskončno onemoglost in zapuščenost sem začutil. Palec na desni nogi mi je začel viti krč kakor takrat, kadar me objemljejo slabosti... Bil sem truden, truden do smrti...

Družba pa je kričala in se smejala, čim bolj se je vlak bližal svojemu smotru; razposajeni fant je bril bedaste norčarije; bela roža je venila vsa madežasta v njenih laseh . . .

In s sovraštva polnimi očmi sem meril te ljudi, ki so se objemali in poljubljali vsekrižem v pijani ljubezni. Videl pa sem samo ona dva pred sabo.

O, Kitja, Kitja!

Doktor jo je držal ves čas za roko in ji neprestano govoril. Kitja se je smehljala. Potem sta se privila tesneje drug k drugemu; doktor jo je poljubil . . . Čez čas mu je vrnila poljub.

Bolečina, neizrazna bolečina mi je planila v srce; v sencih je razbijalo; potem pa je vse utonilo v studu, neizmernem studu. —

Sunkoma je obstal vlak. Skočil sem pokonci, prost. „Konec, konec!“ je odmevalo v moji duši. Bilo mi je kakor jetniku, ko se mu odpro duri do svobode . . .

Z močnim korakom sem premeril kupe. Pred vrati sem obstal za trenotek in ta trenotek sva si zrla nepremično iz oči v oči. Moje besede so bile stroge in ledene: „Lahko noč, gospoda!“

Spoznala me je; kri ji je izginila iz lic. Videl sem, kako je zamahnila z rokami . . .

„Kdo je to! kdo je to!“ sem čul za sabo cvileči glas davkarice, ko sem že bežal po peronu. — —

Drugi dan sem odšel.

Ali naj vam razkrijem ljubezenske bolečine . . . hahaha! Presmešno je. To sem vam povedal v razvedrilo, a moja duša naj krvavi, krvavi, krvavi . . . Izkrvavi naj — potem bo močna.

Prišel sem nazaj, ker mi je zmanjkalo zraka tam doli. Prehladno je. Moja duša še ni dozorela za hlad. In zato se naj zgodi, kakor sem vam povedal spočetka; naj se razlije tujina čez mene! Da me vsega preobrazi in preosnuje v krepkega, drznega moža, da bom s ponosnim korakom in neupognjenim hrbtom šel preko takih — lapalij. Jaz ljubim moč, silo in upor!

Pravijo, da je tujina mačeha. Da, hladna je in sovražna in trda in kruta: toda v njej, v njej, ni razočaranja. In to je dobro . . .“

Molčali smo. Čudna čuvstva so se menjavala v nas: ne bolest, ne sočutje, ne domotožje, nekaj mračnega, tujega se je naselilo v naša srca. Prišlo je kakor skrito, neumljivo sovraštvo do naše male domovine, do tistih malih ljudi tam doli. —

Brez slovesa smo se razšli.

